

Studi di diritto ecclesiastico e canonico a cura dell'Istituto di diritto ecclesiastico e canonico dell'Università di Napoli. T. 1. Napoli 1978 ss. 567. Jovene Editore.

W prezentowanej książce profesorzy G. Saraceni i T. Mauro wskazują na powód jej wydania. Chodziło o podanie ręki młodym kulturom prawa kanonicznego i wyznaniowego, którym niełatwo jest — bez dłuższego czekania i narażania na dezaktualizację — zdobyć możliwość opublikowania swoich prac w normalnych czasopismach fachowych. Czternaście artykułów, składających się na omawianą książkę, zostało zamieszczonych w porządku alfabetycznym według nazwisk autorów. W obecnej recenzji będę je jednak przedstawiał według tematyki.

Większość prac dotyczy problematyki prawa małżeńskiego i procesów małżeńskich. F. Missaglia, nawiązując do teorii Domsa i Krempela oraz referatów Grazianiego i de Luca, wygłoszonych podczas Międzynarodowego Kongresu Prawa Kanonicznego w 1970 r., na podstawie *Gaudium et spes, Humanae vitae* i Kodeksu dokonuje refleksji na temat znaczenia elementu personalnego dla określenia istoty małżeństwa. Stawia sobie pyta-

nie, czy rzeczywiście impotencja *coeundi*, jako taka, ma być uważana za powód nieważności małżeństwa (s. 245-275). C. Castaldo proponuje, by w przygotowanym Kodeksie wyraźnie uznano nerwicę jako powód nieważności małżeństwa wskazując, że w tym kierunku idzie już kościelne orzecznictwo sądowe (s. 71-93). G. Saraceni zamieszcza, z pewnymi uzupełnieniami, swój referat, wygłoszony 11 III 1976 r. w Arcycsodalicii Kurii Rzymskiej, na temat wykluczenia *ius ad vitae communionem* w schemacie nowego Kodeksu. Autor widzi tutaj otwarcie się na współczesne wymogi. Przedstawiając swoje zastrzeżenia dostrzega konieczność dalszego pogłębienia problemu i zdeterminowania wspomnianego pojęcia (s. 455-469). W najdłuższym z zamieszczonych w omawianej książce studium R. Pascali, po zarysowaniu skomplikowanej problematyki odnośnie do apelacji w motu proprio *Causas matrimoniales* i różnorodności opinii w tej materii, oraz po stwierdzeniu braku pogłębienia istoty skróconego proce-

su, snuje interesujące rozważania na temat natury prawnej ekrety ratyhabicyjnego oraz dekretu skierowującego sprawę do zwyczajnego rozpatrywania jej w drugiej instancji, widząc w nich głównie decyzję na temat decyzji poprzedniej („giudizio sul giudizio”) i podkreślając zwłaszcza bezpodstawność zarzutów, według których skrócony proces nie gwarantuje należnego prawa obrony (s. 315-417). R. Baldi rozważa wspomniane motu proprio w świetle włoskiego prawa wyznaniowego, lub ściślej konkordatowego, stawiając sobie głównie pytanie: czy w przypadku ratyhabicji wyrok decyzją definitywną — której włoskie władze państwowe mają wykonać skutki cywilne — jest wyrok pierwszej instancji, czy też sam dekret ratyhabicyjny. Autor opowiada się, po wzięciu pod uwagę różnych aspektów zagadnienia, za drugim rozwiązaniem (s. 1-42). Kanonistów niewłoskich zainteresują zwłaszcza uwagi Autora na temat natury dekretu ratyhabicyjnego. Wreszcie F. Janes Carratù zajmuje się, w perspektywie rewizji konkordatu włoskiego, rozstrzygnięciami ekonomicznymi na korzyść jednego z małżonków przy wykonaniu cywilnym kościelnych wyroków nieważności małżeństwa lub dyspensy (s. 163-186).

Dwa studia dotyczą wewnętrznego prawa Kościoła katolickiego. S. Benvenuto, analizując strukturę Kościoła i naturę władzy kościelnej przedstawia swe uwagi na temat uczestnictwa i demokracji w Kościele (s. 43-70). F. Uccella zaś zamieszcza dalsze pogłębienie problematyki odnośnie do konferencji biskupich (s. 515-567), która była przedmiotem jego poprzedniego studium (*Le Conferenze episcopali in diritto canonico*. Napoli 1973).

F. Hübler omawia wydzwięk, jaki znalazły zasady ekumeniczne w ustawodawstwie kościelnym, ze szczególnym uwzględnieniem relacji intersubiektywnych. Widzi pewne podobieństwo odpowiednich norm prawnych z ustawodawstwem międzynarodowego (tutaj „międzywyznaniowego”) prawa prywatnego (s. 117-161). Ten artykuł jest częścią obszerniejszego studium, które Autorka przygotowuje na wskazany temat.

Wolność religijna, stanowiąca podstawę właściwego prawa wyznaniowego, jest przedmiotem zainteresowania Anny la Rana, która ograniczyła

swe studium do omówienia faktorów zewnętrznych i wewnętrznych, jakie wpłynęły na opracowanie deklaracji soborowej (*Dignitatis humanae* (s. 187-243). Autorka uważa ten artykuł za rozważania wstępne do szerszego pogłębienia problemu, poprzez studium różnych sytuacji socjo-polityczno-religijnych.

Trzy prace dotyczą włoskiego prawa wyznaniowego, choć pierwsza z nich ściśle jest związana z włoskim prawem konkordatowym. V. Tozzi, w perspektywie rewizji Konkordatu włoskiego oraz na tle różnych opinii na ten temat, przedstawia swój punkt widzenia na problem stosunku państwo — Kościół i ochrony prawnej dóbr religijnych (s. 471-514). E. Grimaldi Marcelli, nawiązując do wyroku sądu państwowego w Bolzano z 30 IV 1976 r., rozprawia na temat systemu podatkowego kościelnych osób prawnych (s. 95-115). Artykuł ten stanowi praktycznie komentarz do wspomnianego wyroku. L. Nótaro zaś, nawiązując do wyroku pretury w Neapolu (sekcja pracy) z 7 X 1976 r., traktuje o pracy podwładnej i przynależności do jakiegoś zgromadzenia zakonnego. Stwierdza, że praca osób zakonnych nie może być kwalifikowana według włoskiego prawa pracy (s. 277-313). W zakończeniu M. Petroncelli, któremu zadedykowany jest cały omawiany tom, w artykule *Problemy otwarte na temat obywatelstwa watykańskiego* (s. 419-454) stawia czytelnika wobec problematyki wewnętrznego prawa Państwa Watykańskiego i odpowiednich umów z Państwem Włoskim.

Łatwo zauważyć, że wśród autorów omawianej książki są nie tylko młodzi kultorzys prawa kanonicznego i wyznaniowego, ale też znani i zasłużeni profesorzy tychże dyscyplin wiedzy (np. G. Saraceni, M. Petroncelli). Różnorodna jest problematyka zamieszczonych prac i różny też ich poziom, choć trzeba przyznać, że artykuły są oryginalne i zawierają niewątpliwie przyczynę do rozwoju wiedzy kanoniczno-wyznaniowej. Toteż Instytutowi Prawa Wyznaniowego i Kanonicznego Uniwersytetu w Neapolu życzymy, by również i następne tomy wniosły swój twórczy wkład w rozwój wspomnianych dziedzin wiedzy i odpowiadającego im ustawodawstwa.